

СТАН ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЙ МОЛОКА І МОЛОКОПРОДУКТІВ У РОЗРІЗІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

Н.С. Юрченко, м.н.с.,
Відділ економічних досліджень,
Інститут продовольчих ресурсів НААН

Метою статті є дослідження поточного стану попиту та пропозиції молока і молокопродуктів в Україні, обсягів їх виробництва та споживання в світі, оцінка рівня самозабезпечення України молоком та молочною продукцією у розрізі регіонів.

Здійснено аналіз регіонального розподілу попиту та пропозиції молока і молочних продуктів в Україні, визначено основні причини виникнення дисбалансу на вітчизняному ринку молочної продукції.

Досліджено реальний стан попиту та пропозиції молока та молокопродуктів в Україні, обсягів їх виробництва та споживання в світі, здійснено оцінку рівня самозабезпечення України молоком та молочною продукцією у розрізі регіонів, виявлено області, що виробляють продукцію з надлишком та ті, в яких обсяги виробництва менші за обсяги споживання.

Проведені дослідження дають змогу впровадження необхідних інструментів для своєчасного реагування на потенційні загрози для продовольчої безпеки України.

Ключові слова: молоко, молочні продукти, попит, пропозиція, виробництво, споживання, регіони, кон'юнктура

THE STATE OF DEMAND AND SUPPLY OF MILK AND MILK PRODUCTS IN REGIONS OF UKRAINE AND IN THE WORLD

N. Yurchenko, Junior Researcher,
Department of Economic Research,
Institute of Food Resources of NAAS

The purpose of the article is to study the current state of demand and supply of milk and milk products in Ukrainian, the volumes of production and consumption of milk and dairy products in the world, an assessment of the level of self-sufficiency milk and milk products by regions of Ukraine.

Regional distribution of demand and supply of milk and milk products in Ukrainian has been made, the main reasons for the imbalance on the domestic dairy market have been identified.

The actual situation of demand and supply of milk and milk products in Ukrainian, volumes of production and consumption of milk and milk products in the world was investigated, an estimation of the level of self-sufficiency of Ukraine in milk and milk products by regions was made, areas that produce products with excess and those in which output is less than consumption were determined.

The conducted researches allow for the implementation of the necessary tools for timely response to possible potential threats to Ukraine's food security.

Key words: milk, milk products, demand, supply, production, consumption, regions, conjuncture

Молокопродуктовий підкомплекс належить до провідних у харчовій та переробній промисловості та формує привабливий за обсягами виробництва ринок. Це безпосередньо пов'язано з тим, що продукція цієї галузі посідає важливе місце у споживанні населення. Світове виробництво молока невинно зростало протягом минулих десятиріч, додаючи щороку у середньому 2%. У 2016 воно сягнуло 800 млн. тон. Найбільшими виробниками є ЄС, Індія та США які разом виробляють половину молока у світі. Китай виробляє лише 5% і

ділить з Пакистаном 4 і 5 місця. Україна знаходиться у другій десятці країн-виробників з обсягом 10,6 млн. тон, її частка у світовому виробництві становить 1,3%.

Частка витрат на молочні продукти становить 15% від загальних витрат населення на харчування (це четверте місце після витрат на хлібобулочні, м'ясні, борошняні та макаронні вироби) [1].

Більш за все у світі молоко споживається у формі свіжих молочних продуктів загальне виробництво яких склало 415 млн. тон у 2016 році. Тут лідерами є Індія (23%), ЄС (11%), Китай (10%), Пакистан (8%) і США (6%). Необхідно зазначити, що в цю категорію належить також молоко, яке споживається у сирому вигляді, і саме це пояснює високі позиції країн, що розвиваються у топі світових виробників. Наприклад, у Китаї майже все молоко власного виробництва споживається у формі свіжих молочних продуктів. Україна, згідно з даними наведеними у OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025 [2], входить до Топ-10 найбільших виробників свіжих молочних продуктів з обсягом 8 млн. тон.

Оскільки кон'юнктура на ринку молока постійно змінюється, виникає потреба періодично аналізувати поточну ситуацію та перспективи його розвитку. На сьогодні виробництво молока і молокопродуктів в Україні є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку її агропромислового сектора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна увага дослідженню проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення щодо формування та розвитку ринку молока і молочної продукції приділялась у працях вітчизняних науковців та практиків: М.П. Сичевського, Л.В.Дейнеко, А.Е. Юзефовича, Д.Ф. Крисанова, Ю.О. Лупенка, О.В. Коваленко, Т. С. Андрійчука, В.Я. Месель-Веселяка, П.С. Березівського, В.М. Бондаренка, О.В. Лакішика, Т.Л. Мостенської, М.Г. Павленка, А.О. Заїнчковського, П.П. Борщевського, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака, О.В. Шкільова, Д. М. Микитюка, Н.С. Белінської, Н.Я. Слободян, О. В. Шубровської та ін.

Мета статті – дослідження поточного стану попиту та пропозиції молока і молокопродуктів в Україні, обсягів їх виробництва та споживання в світі, оцінка рівня самозабезпечення України молоком та молочною продукцією у розрізі регіонів.

Виклад основних результатів досліджень. У створенні та розвитку ринку молока й молочних продуктів важливим чинником виступає формування попиту, який визначається рівнем споживання цього виду продукції. І хоча обсяг споживання молока та молочних продуктів в Україні на душу населення, згідно з офіційними даними Державної служби статистики, за 2016 р. залишився майже незмінним порівняно з 2015 р. (209,5 кг на одну особу), це значно менше від раціональної науково обґрунтованої річної норми споживання в розмірі 350–380 кг і становить лише 55% від неї (табл. 1). Відстають українці в споживанні молочних продуктів і від інших країн Європи (для порівняння: сьогодні Франція та Скандинавські країни споживають понад 590 кг молока на людину в рік, Прибалтійські – більше 300 кг).

Табл. 1

Споживання молока та молочних продуктів (на одну особу за рік; кілограмів)

Область	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	214,9	220,9	222,8	209,9	209,5
АР Крим	185,6	187,7	...	...	...
Вінницька	218,9	218,9	216,7	214,0	205,0
Волинська	242,1	242,1	235,0	221,3	210,0
Дніпропетровська	190,4	200,5	205,5	194,7	204,6
Донецька	200,5	207,1	200,1	171,2	169,3
Житомирська	237,5	240,9	235,4	230,8	218,8
Закарпатська	244,8	253,2	247,7	223,0	229,1
Запорізька	185,1	190,1	194,6	186,4	181,9

Область	2012	2013	2014	2015	2016
Івано-Франківська	259,9	269,8	260,9	259,3	281,4
Київська	215,5	231,2	226,3	222,8	221,7
Кіровоградська	200,0	208,5	208,5	207,8	202,8
Луганська	185,9	196,0	190,6	144,8	138,2
Львівська	226,1	238,7	247,4	235,5	232,7
Миколаївська	230,2	227,2	227,2	206,8	212,6
Одеська	185,4	192,0	205,5	194,5	188,0
Полтавська	230,9	240,5	235,8	223,6	217,9
Рівненська	239,0	232,4	222,2	213,1	203,5
Сумська	209,4	212,8	217,1	203,5	194,8
Тернопільська	246,4	241,8	236,3	235,1	245,7
Харківська	227,7	229,5	237,2	228,3	239,9
Херсонська	196,2	199,6	211,0	195,6	213,3
Хмельницька	240,6	249,2	244,3	233,0	225,1
Черкаська	233,9	231,8	237,6	226,9	221,1
Чернівецька	243,9	241,5	249,6	243,9	251,0
Чернігівська	239,1	241,0	243,6	239,2	226,7

Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України [3].

Результати проведеного аналізу обсягів споживання молока та молочної продукції в розрізі областей свідчать, що в Західному регіоні України обсяги споживання більші, ніж в інших областях та в середньому по країні. Найбільші обсяги споживання молока та молочної продукції зосереджені в Закарпатській (229,1 кг/рік), Івано-Франківській (281,3 кг/рік), Чернівецькій (251,0 кг/рік) та Тернопільській (245,7 кг/рік) областях. Регіональні особливості споживання молока зумовлені певними економічними, демографічними й маркетинговими факторами. Найбільш вагомими економічними чинниками є: купівельна спроможність, що визначається рівнем доходу населення регіону, та ціна реалізації продукції. Демографічні фактори охоплюють чисельність і співвідношення міського й сільського населення, його вік, звички, смаки, традиції та вподобання. Маркетингові фактори стосуються насамперед стану пропонованого продукту: якість продукції, її споживчі властивості, призначення й способи використання [4].

Норми споживання молока та молочних продуктів у різних країнах значно різняться. Наприклад, в Китаї, найбільшому імпортері молочних продуктів, вона має складати 109,5 кг/рік [5]. При цьому, реальна цифра складає лише 31,5 кг/особу. Це обумовлено в першу чергу тим, що традиція споживання молочних продуктів у китайців тільки формується, а також дефіцитом молочних продуктів на ринку. Як наслідок країна залежна від імпорту молочних продуктів. У той же час, в Індії норма споживання складає, як і в Китаї, 109,5 кг. При цьому реальне споживання становить 131 кг/особу, що на 21,5 кг перевищує норму. Міністерство охорони здоров'я Нової Зеландії, радить споживати молочну продукцію не рідше двох разів на день, віддаючи перевагу продукції з низьким вмістом жиру, а також включаючи в раціон «альтернативне» молоко (соєве, рисове, кокосове) [6]. На добу рекомендується споживати 1 склянку молока (250 мл), 1 упаковку йогурту (125-150 г), 2 шматочки сиру (40 г). Таким чином денна норма споживання молока і молочних продуктів (у перерахунку на сире молоко) в Новій Зеландії становить 415-440 г, або 151,5-160,6 кг в рік.

Реальний рівень споживання молочної продукції в перерахунку на молоко в Новій Зеландії у 2016 році склав 601 кг на душу населення в рік [7]. До того ж цей показник росте з кожним роком. У 2010 році новозеландці спожили 363 кг молока. Якщо аналізувати споживання молочних продуктів у розрізі товарних позицій, то найбільше припадає саме на питне молоко, його споживають від 116,31 кг на рік (Україна) до 0,57 кг (Філіппіни) [8]. Споживання сиру у світі коливається від 17,8 до 0,22 кг для особи на рік. Лідерами у світі є

Європейський Союз (17,8 кг) та США (16,6 кг). Найменше сиру споживають у Філіппінах – близько 220 грамів на рік.

Україна посідає 9-те місце у світі за споживанням сиру – 4,37 кг/рік у 2016 році, що майже на 7% більше, ніж у 2015 році. Споживання цього продукту в сусідніх Білорусії та Росії вище – 7,49 та 7,50 кг/особу, відповідно. Лідером у споживанні масла вершкового за тривалий період вирвалася Нова Зеландія з річним показником у 6,13 кг/особу, обігнавши Білорусію, в якій споживання, навпаки, скорочується протягом останніх п'яти років, і нині становить 4,64 кг/особу на рік. ЄС займає третє місце за споживанням масла і з кожним роком його нарощує – 4,26 кг (+0,71%). Сполучені Штати Америки, населення яких останніми роками змінило свій раціон і почало заміняти маргарин на масло, активно нарощуює його споживання – за підсумками 2016 року воно склало 2,63 кг, що на 1,94% більше, ніж у 2015-му та на 4,4% більше, ніж у 2012-му [9].

З метою більш глибокого дослідження реального стану кон'юнктури вітчизняного ринку молока та молокопродуктів нами було проведено прогностичний розподіл молочної продукції у розрізі регіонів станом на 2017 рік, на основі офіційних даних Державної служби статистики України за період 2011-2016 рр. за методикою, що була розроблена в Інституті продовольчих ресурсів НААН. Таким чином, було проаналізовано необхідні дані по 21 областям України: обсяги виробництва продукції, їх залишки, імпорт, експорт, обсяги споживання (за винятком Житомирської, Дніпропетровської та Хмельницької областей, в зв'язку з відсутністю необхідних даних (згідно ЗУ «Про державну статистику»). В результаті проведених досліджень було виявлено, що переважна більшість проаналізованих регіонів (15 з 21), в повній мірі, забезпечують в свої потреби в молоці та молочних продуктах за рахунок власного виробництва та є «донорами» для інших областей. До областей, що виробляють продукцію з надлишком належать: Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська та Чернівецька (табл. 2). В свою чергу до областей, в яких обсяги виробництва менші за обсяги споживання, належать: Донецька, Запорізька, Луганська, Львівська, Одеська та Харківська (табл 3).

Висновки

Підводячи підсумки, можна сказати, що основними причинами загального скорочення споживання молочних продуктів є, в першу чергу, втрата значної частини територій з декількома мільйонами споживачів, падіння купівельної спроможності населення, економічна криза, нестабільна політична ситуація, девальвація гривні та зростання комунальних платежів. Не менш вагомою проблемою виступає зростання цін на молочні продукти, що впливає на їх доступність для споживачів.

Великою сучасною загрозою для вітчизняної молочної галузі є поширення антитрендів споживання молочних продуктів від промислових корів та необізнаність споживачів. Значна частка їх вважає, що куплене молоко «з рук» на ринку буде кориснішим, ніж вироблене на молочному заводі. Ще одним проявом таких антитрендів, є запуск в мережу інтернет матеріалів про те, що будь-яке коров'яче молоко не є корисним, або й шкідливим для людського організму. Такі ролики направлені на підриг молочної галузі, зазвичай, така інформація не має жодних наукових підтверджень.

Більше того, такі настрої притаманні не тільки Україні. Часто цю тему обговорюють на різних міжнародних форумах. За даними великих профільних виробників, у 19 з 27 країн, споживачів яких було опитано, молочний антитренд присутній. До країн, які ця хвиля зачепила, належать: США, Мексика, Ізраїль, Німеччина, Канада, країни Океанії, Японія. Такого явища не спостерігають в Індії, Китаї, Аргентині, Чилі [10]. Основними причинами поширення такої думки були зокрема: негативний вплив на здоров'я людини (60%), використання антибіотиків та гормонів при вирощування корів (17%), відсутність потреби у тваринному молоці, як складової раціону харчування (11%), соціальна та екологічна відповідальність (8%) та 4% респондентів дали інші варіанти відповідей.

Табл. 2

Регіональний розподіл попиту та пропозиції молока та молочних продуктів на 2017 рік (пропозиція більша, ніж попит), т

№ з/п	Показник	Формули для заповнення	Вінницька	Волинська	Закарпатська	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Миколаївська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Херсонська	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська
I	Пропозиція продукції	р. (1.1.) + р. (1.2.) + р. (1.3.)	874012	425577	327980	478841	461454	300356	341676	864808	445253	415331	482654	299194	552654	290449	555955
1.1.	Залишки на початок періоду	р. (1.1.1.) + р. (1.1.2.) + р. (1.1.3.)	21290	17577	8440	4951	22534	3476	5306	26598	3853	4361	8654	4974	8800	7199	14850
1.1.1.	Залишки промислового виробництва		12116	*	*	980	15149	*	*	7991	2647	*	6721	*	*	*	13689
1.1.2.	Залишки оптової торгівлі		8388	17576	7898	3069	4243	2798	4228	17362	719	3752	1635	4268	8083	6949	358
1.1.3.	Залишки роздрібною торгівлі		786	500	542	902	3142	678	1078	1245	487	609	298	706	717	250	803
1.2.	Виробництво		852000	408000	319540	473890	438920	296880	336370	838210	441400	410970	474000	294220	543480	283250	539660
1.3.	Імпорт		722	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	374	*	1445
II	Попит на продукцію	р. (2.1.) + р. (2.2.) + р. (2.3.)	874012	425577	327980	478841	461454	300356	341676	864808	445253	415331	482654	299194	552654	290449	555955
2.1.	Залишки на кінець періоду	р.(2.1.1.) + р. (2.1.2.)+ р. (2.1.3.)	21762	18070	7907	1092	18814	3815	2029	25458	3518	4764	4652	7383	11203	8029	10692
2.1.1.	Залишки промислового виробництва		12278	*	*	*	*	*	*	5840	2560	*	3182	*	*	*	9526
2.1.2.	Залишки оптової торгівлі		8681	17470	7345	-	6718	3064	844	18411	432	4070	1160	6615	10374	7737	283
2.1.3.	Залишки роздрібною торгівлі		803	600	562	1092	12096	751	1185	1207	526	694	310	768	829	292	883
2.2.	Внутрішнє споживання	р.(2.2.1)+ р.(2.2.2)	766318	407507	320073	477749	442640	296541	339647	839350	441735	410567	478002	284170	529560	282420	482852
2.2.1.	Споживання у межах області		325046	213599	279121	377722	391216	199061	233956	308315	227155	214672	252364	223113	270878	228686	236109
2.2.2.	Споживання за межами області		441272	193908	40952	100027	51424	974480	105691	531035	214580	195895	225638	61057	258682	53734	246743
2.3.	Експорт		85932	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	7641	11891	*	62411

Регіональний розподіл попиту та пропозиції молока та молочних продуктів, т (пропозиція менша, ніж попит)

№ з/п	Показник	Формули для заповнення	Донецька	Запорізька	Луганська	Львівська	Одеська	Харківська
I	Пропозиція продукції	$p. (1.1.) + p. (1.2.) + p. (1.3.)$	674406	345415	278657	615271	490262	681534
1.1.	Залишки на початок періоду	$p. (1.1.1.) + p. (1.1.2.) + p. (1.1.3.)$	5232	29158	5064	14113	14692	36162
1.1.1.	Залишки промислового виробництва		*	5684	*	*	*	*
1.1.2.	Залишки оптової торгівлі		3916	21181	4800	11227	8476	30065
1.1.3.	Залишки роздрібної торгівлі		1316	2293	264	2886	6216	6097
1.2.	Виробництво	$p. (1.2.1) + p. (1.2.2)$	669174	316257	273593	600480	473241	645372
1.2.1.	Виробництво у межах області		157000	260280	87000	515940	362720	550400
1.2.2.	Виробництво за межами області		512174	55977	186593	84540	110521	94972
1.3.	Імпорт		*	*	*	678	2329	*
II	Попит на продукцію	$p. (2.1.) + p. (2.2.) + p. (2.3.)$	674406	345415	278657	615271	490262	681534
2.1.	Залишки на кінець періоду	$p. (2.1.1.) + p. (2.1.2.) + p. (2.1.3.)$	324	26020	1699	7680	12322	34256
2.1.1.	Залишки промислового виробництва		*	*	*	*	*	*
2.1.2.	Залишки оптової торгівлі		-	23783	1699	4912	5552	29553
2.1.3.	Залишки роздрібної торгівлі		324	2237	-	2768	6770	4703
2.2.	Внутрішнє споживання		674082	319395	276958	607483	467265	647278
2.3.	Експорт		*	*	*	108	10675	*

*дані вилучено з метою забезпечення виконання Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності

Використані джерела

1. Савицька В. П. Актуальні проблеми розвитку ринку молока і молочних продуктів / В. П. Савицька // Економіка АПК. – 2002. – № 11. – С. 102-138.
2. Інформаційний портал Agronews [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agronews.ua>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Ліпич Л. Моніторинг стану та перспектив розвитку ринку молока й молочних продуктів/ Л. Ліпич, О. Товстенюк, І. Білик //Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2016. – С. 56-62.
5. Інформаційний портал The dairynews.ru [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dairynews.ru/adv>.
6. «Eating and Activity Guidelines for New Zealand Adults»: <https://www.health.govt.nz/publication/eating-and-activity-guidelines-new-zealand-adults>.
7. Офіційний сайт IFCN Dairy Research Center [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ifcndairy.org>.
8. Офіційний сайт наукового центру Clal.it [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.clal.it>.
9. Аграрне інформаційне агентство Agravery.com [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agravery.com>.
10. Аналітичний центр АВМ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://avm-ua.org/uk>.

References

1. Savitska V.P. Aktual`ni problemy rozvytku rynku moloka i molochnyh produktiv - Actual Problems of the Development of the Market for Milk and Dairy Products. Ekonomika APK - Economy of the agroindustrial complex. – 2002. – № 11. – С. 102-138 (in Ukrainian).
2. Informacijny`j portal Agronews – Information portal Agronews, available at: <http://agronews.ua> (in Ukrainian).
3. Oficijnyj sajт Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny` – Official site of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
4. Lipych L. Monitoryng stanu ta perspektyv rozvytku rynku moloka j molochnyh produktiv – Monitoring of the state and prospects of the market for milk and dairy products. Ekonomichnyj chasopys Sxidnoyevropejs`kogo nacional`nogo universytetu imeni Lesi Ukrayinky` – Economic Journal of the East-European National University named after Lesia Ukrainka-2016. – P. 56-62 (in Ukrainian).
5. Informacionny`j portal The dairynews.ru – The information portal The dairynews.ru, available at: <http://www.dairynews.ru/adv/> (in Russian).
6. «Eating and Activity Guidelines for New Zealand Adults», available at: <https://www.health.govt.nz/publication/eating-and-activity-guidelines-new-zealand-adults> (In English).
7. Oficijnyj sajт IFCN Dairy Research Center – Official site IFCN Dairy Research Center, available at: <https://ifcndairy.org/> (In English).
8. Oficijnyj sajт naukovogo centru Clal.it – The official website of the Clal.it Scientific Center, available at: <https://www.clal.it> (In Italian).
9. Agrarne informacijne agentstvo Agravery.com – Agrarian News Agency Agravery.com, available at: <http://agravery.com> (in Ukrainian).
10. Analitychnyj centr AVM – Analytical center of AVM, available at: <http://avm-ua.org/uk/> (in Ukrainian).